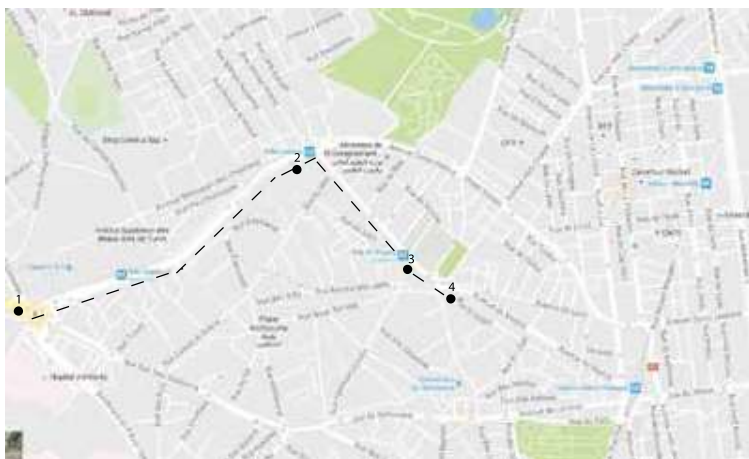

► **Groeiende belangstelling voor zijn betekenis en nalatenschap**

Jean Emile Humbert

leeft ook buiten Tunesië voort

De Nederlandse militair ingenieur Jean Emile Humbert, geboren in Den Haag in 1771, belandde in Tunesië om mee te werken aan de havenuitbreiding van Tunis en een verdedigingslinie voor de stad te ontwerpen. Zijn idee leidde tot een systeem van kleine forten en versterkte stadspoorten, waarvan thans nog overblijfselen zichtbaar zijn. Maar er valt meer over Humbert te vertellen.

1 ● Bab Sahdoun 2 ● Bab el Assal 3 ● Bab el Khadra 4 ● Bourg — — deels nog zichtbare trace

Er wordt getoeterd en geschreeuwd. Haastig doen we een stap opzij. Weer een poging mislukt om de Bab el Khadra, een dubbele stadspoort aan de rand van de oude binnenstad van Tunis, op een mooie manier in beeld te krijgen. Voor we aan een nieuwe poging kunnen beginnen staan de twee politieagenten die bezig waren de hectische verkeersstromen op het plein voor de poort te regelen, naast ons. Heel vriendelijk vragen ze wat we aan het doen zijn; waarom we zo'n interesse hebben in dit wat rommelige stadsbeeld. In mijn beste Frans probeer ik hen uit te leggen dat wij hier zijn omdat we een verhaal willen maken over Jean Emile Humbert, een Nederlandse militair die aan het begin van de 19^e eeuw in opdracht van de Hamoud Pasha, de Bey van Tunis, deze poort en de fortificaties aan beide zijde daarvan heeft ontworpen. Omdat de agenten zich nu met ons bemoeien, loopt het verkeer op het plein volkomen vast. Ze besluiten dan ook, hoewel hen nog steeds niet duidelijk is wat wij aan het doen zijn, dat hun werk belangrijker is dan wat wij van plan waren en keren terug naar hun post.

Een half uurtje later is er echter opeens een moment van rust rond de poort en kunnen de foto's alsnog gemaakt worden.

Naar een nieuwe carrière

Het is de zomer van 1795; een jonge ingenieur, luitenant der genie in het Nederlands leger, is op een kruispunt in zijn leven beland. Zijn trouw aan de partij van Oranje staat een verdere carrière in het op dat moment

Bataafse leger in de weg. Een nieuwe werkring buiten het leger lijkt de enige oplossing. Maar dan wijst zijn collega militair en vriend Christian Frank hem op een advertentie in een van de kranten. De Nederlandse overheid zoekt geïnteresseerden voor een post in Tunesië. Hun taak: het verbeteren en uitbreiden van de havenfaciliteiten van Tunis en het opleiden van Tunesisch personeel dat in deze nieuwe haven moet gaan werken.

▲ Portret van Jean Emile Humbert; onbekende kunstenaar; 1800-1824; Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie; Inv. Nr. IB71282.

◀ Plein en dubbele stadspoort Bab el Khadra, Tunis.

Jean Emile twijfelt: is hij niet te jong en onervaren? Zijn vriend stelt hem gerust; zijn vader August Frank was al aangewezen om de post te vervullen, alleen heeft hij bij de regering erop aangedrongen dat zijn zoon Christian hem zou vergezellen. En op zijn beurt had die bij zijn vader bedongen dat Jean Emile, Christians beste vriend, ook van de partij moest zijn. Het driemanschap vertrekt al in september richting Tunis. 'Kijk', zegt de Tunesische journalist Hatem Bourial en hij wijst op een op tamelijk vervallen pand op de hoek van een smalle steeg vlak buiten het oude centrum van de stad. 'Dat was het huis van de Hollandse consul, Antoine Nijssen. Toen Humbert met diens dochter Therese trouwde is het jonge echtpaar bij hem ingetrokken'. Hatem Bourial raakte een aantal jaren geleden geïnteresseerd in deze merkwaardige Nederlandse

militair die zo lang in Tunesië verbleef en in die tijd een enorm stempel op Tunis wist te drukken. Hij heeft zich sindsdien in hem verdiept.

Groeiende interesse

'Toen ik begin jaren negentig voor het eerst in een artikel in een Tunesische tijdschrift aandacht vroeg voor de figuur van Humbert en wat hij voor Tunis en Tunesië had betekend, was er maar weinig respons. Maar dat is intussen behoorlijk veranderd, er is nu zelfs van overheidswege belangstelling voor hem.' Bourial onderbouwt zijn stelling door ons via een aantal kleine steegjes naar een recent gerestaureerd stukje van Humberts vestingmuur te leiden. 'Helaas hebben ze zijn naam nog verkeerd gespeld', zegt hij lachend terwijl hij wijst op de plaquette die naast een gesloten poortgebouw is aangebracht. 'Maar er is in elk geval belangstelling'.

Bij la Goulette, de haven van Tunis, is er weinig meer wat aan het werk van Humbert herinnert. Het oude havenhuis, waar hij gedurende de tien jaar die de aanleg van het hele complex uiteindelijk duurde kantoor hield, is al in de jaren vijftig van de vorige eeuw gesloopt. Hatem Bourial: 'Hoewel de haven in de loop van twee eeuwen al weer flink veranderd is, laat het hele gebied nog steeds zien hoe Humbert het ooit bedoeld had. Het is jammer dat daar nog geen aandacht voor is.'

Vestingwerk

Terug in het centrum proberen we zoveel als dat kan het 'hele' parcours van Humberts vestingwerk te volgen. Makkelijk is dat niet, want op heel veel plekken verdwijnt de muur achter latere bebouwing. Als we in de Rue du Fort, die achter de muur langs loopt, schuin omhoogkijken, zien we hoe een deel van de omwalling dienstdoet als dakterras. Een groot deel van de muur, misschien wel het best bewaarde deel, omsluit nu een schoolplein.

Hatem Bourial: 'Dat Humbert rond 1800 de opdracht kreeg om een nieuw verdedigingsstelsel om de oude stad aan te leggen, was voor hem zelf een grote verrassing. Want

▲ Bastion Sidi el Bsilli ten noorden van Place Bab el Khadra.

▲ Tunis, Bab Saadoun, ook een van de ontwerpen van Humbert.

▼ De Tunesische journalist Hatem Bourial. (FOTO: CORAL PRESS)

nog niet zolang daarvoor waren er grote problemen ontstaan bij de bouw van la Goulette. Dat had vooral te maken met problemen tussen vader en zoon Frank en Humbert. Die ruzie liep zo hoog op dat Humbert op het punt had gestaan om terug te keren naar Nederland. Hamoud Pasja zelf weigerde echter om hem te laten vertrekken. Een half jaar later moest vader Frank gedesillusioneerend het veld ruimen, niet lang daarna gevolgd door zijn zoon. Humbert was vanaf dat moment alleen verantwoordelijk. Hatem: 'Die twee grote infrastructurele werken samen, dat moet een enorme klus geweest zijn. Het is des te verbazingwekkender dat hij nog tijd over had voor zijn grote hobby de archeologie'. Die hobby leidt zelfs tot de (her)ontdekking van het Punische Carthago. In 1817 graaft Humbert namelijk vlakbij het grote Romeinse badhuis, aan de voet van de Byrsa heuvel, een serie Punische grafstenen op. Daarmee toont hij definitief aan dat in deze omgeving het Punische Carthago gelegen moet hebben.

Meer erkenning

In Nederland is dr. Ruurd Halbertsma, conservator bij het Rijksmuseum van Oudheden, de grote pleitbezorger van Humbert. Halbertsma 'Humbert is namelijk van enorm belang geweest voor de collectie van ons museum. Aan het begin van de 19^e eeuw heeft hij een belangrijke collectie Punische oudheden weten te verwerven die daarna door Caspar Reuvens, de eerste directeur van het RMO, is aangekocht. En ook op zijn latere reizen naar Italië heeft hij, voor het toen nog jonge Museum van Oudheden, belangrijke collecties oudheden verworven. Zo hebben we onze collectie Etruskische oudheden ook vrijwel volledig aan hem te danken.'

Tijdens de grote Carthago tentoonstelling die twee jaar geleden in het RMO te zien is geweest was er ook een klein deel gewijd aan het werk van Humbert. Halbertsma: 'Dat heeft de aandacht getrokken van de Tunesische collega's. Toen zij ontdekten dat wij in ons archief vrijwel de gehele privé correspondentie van Humbert bewaren

- waarin ook veel materiaal zit dat betrekking heeft op zijn werk als ingenieur in Tunis - heeft men besloten om eind van dit jaar in het Bardo museum met dit materiaal een bescheiden tentoonstelling aan Humbert te wijden. Wij hebben intussen de bewuste archiefstukken aan hen uitgeleend'. Als kenner van Humbert is Hatem Bourial bij dit project betrokken. Hatem: 'Opnieuw een bewijs dat men in Tunesië langzaam aan het belang van de figuur Humbert begint in te zien.' ◀

▲ Binnenplaats ter hoogte van Bab el-Assal.

▲ Deel van de fortificatie langs de Avenue Bechir Sfar.

◀ Humbert en graaf Camillo Borgia maakten diverse expedities door de binnenlanden van Tunesië. Op hun reizen maakten zij aantekeningen over de ruïnes en inscripties die zij aantroffen. Hier een tekening van de ruïne van het theater van El Jem. (COLLECTIE RMO, FOTO: CORAL PRESS)